

Recreatie en Natura 2000 op de Veluwe

Recreatie en Natura 2000 op de Veluwe

Voorstel voor een strategisch kader 'Groei & Krimp' in relatie tot de Vogel- en Habitatrichtlijn

J.A.M. Janssen
R.J. Bijlsma

Alterra-rapport 1184

Alterra, Wageningen, 2005

REFERAAT

Janssen, J.A.M. & R.J. Bijlsma. 2005. *Recreatie en Natura 2000 op de Veluwe; Voorstel voor een strategisch kader 'Groei & Krimp' in relatie tot de Vogel- en Habitatrichtlijn*. Wageningen, Alterra, Alterra-rapport 1184. 43 blz.; 1 fig.; 4 tab.; 24 ref.

In dit rapport is onderzocht of het Groei & Krimp-beleid ten aanzien van recreatiebedrijven op de Veluwe in overeenstemming is met de vereisten van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn. Hiertoe zijn de (concept)instandhoudingsdoelen voor de Veluwe omgezet in een strategisch kader met uitgangspunten waaraan het Groei & Krimp-beleid dient te voldoen. Geconcludeerd wordt dat het Groei & Krimp-beleid gunstig uit kan pakken voor de Natura 2000-waarden, mits bij de uitvoering aan de uitgangspunten van het strategisch kader wordt voldaan, en de Krimp in voldoende mate winst oplevert voor de Natura 2000-waarden. Bij de afweging van Groei ten opzichte van Krimp dient niet alleen de verstoring door de oppervlakte van een recreatiebedrijf te worden meegenomen, maar ook de versturende invloed naar de omgeving (externe werking).

Trefwoorden: Natura 2000, Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn, recreatie, effectstudie, Veluwe

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door € 15,- over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 1184. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2005 Alterra
Postbus 47; 6700 AA Wageningen; Nederland
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: info.alterra@wur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Inhoud

Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	11
1.1 Natura 2000	11
1.2 SBZ Veluwe	11
1.3 Groei & Krimp	13
1.4 Doelstelling rapport	14
1.5 Opzet rapport	15
2 Toetsing conform de Vogel- en Habitatrichtlijn	17
2.1 Doelstelling Natura 2000	17
2.2 Habitattoets	17
2.3 Effectstudie	19
3 Instandhoudingsdoelen voor de Veluwe	21
3.1 Methodiek	21
3.2 Natura 2000-opgave Vogelrichtlijn	21
3.3 Natura 2000-opgave Habitatrichtlijn	22
3.4 Instandhoudingsdoelen	23
4 Groeiclusters en krimpzones	27
4.1 Het provinciaal Groei & Krimp-beleid	27
4.2 Uitwerking van het Groei & Krimp-beleid	28
4.3 Randvoorwaarden voor saldering	29
5 Voorstel tot een strategisch kader 'Groeï & Krimp' op de Veluwe	31
5.1 Methodiek	31
5.2 Het voorstel voor een strategisch kader	32
6 Beoordeling van het Groei & Krimp-beleid	37
7 Conclusies en aanbevelingen	39
Literatuur	41
Bijlage 1. De Veluwe met locaties van habitats en groeiclusters	43

Woord vooraf

In dit rapport wordt een voorstel gedaan voor een strategisch kader dat gehanteerd kan worden om bij de uitvoering van het Groei & Krimp-beleid ten aanzien van recreatiebedrijven op de Veluwe rekening te houden met de natuurwaarden van de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn. Het rapport is opgesteld in opdracht van de Provincie Gelderland (Dienst Landelijk Gebied), waarbij Albert Fopma als contactpersoon fungeerde. De resultaten van het rapport zijn voor een belangrijk deel tot stand gekomen in een workshop, waaraan – naast de beide auteurs – ook Theo Portegijs en Jan Versluis van de Provincie Gelderland en Laura de Punter van LNV-Directie Oost deelnamen. Het rapport is becommentarieerd door bovenstaande personen en verder door Henk Mogezoomp, Gerard Nijenhuis en Martijn Goedvolk van de Provincie Gelderland. Vanuit Alterra zijn bijdragen geleverd door Mirjam Broekmeyer, Rogier Pouwels en Rien Reijnen. De bestanden voor bijlage 1 werden door Jan Versluis beschikbaar gesteld. De auteurs willen iedereen bedanken die aan de totstandkoming van het rapport heeft meegewerkt.

John Janssen
Rienk-Jan Bijlsma

Samenvatting

In de nota Veluwe 2010 worden het streven naar meer aaneengesloten natuur en het streven naar kwaliteitsverbetering bij recreatiebedrijven verenigd in het zogenaamde Groei & Krimp-beleid. Hierin worden uitbreidingsmogelijkheden voor recreatiebedrijven gelokaliseerd binnen zogenaamde groeiclusters in delen van de Veluwe waar op dit moment al concentraties van verblijfsrecreatieterreinen aanwezig zijn. Groei van recreatiebedrijven in deze clusters wordt gecompenseerd door krimp juist bij bedrijven die min of meer afgelegen liggen in rustige natuurgebieden. In dit rapport is onderzocht of het Groei & Krimp-beleid in overeenstemming is met de vereisten van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn waaronder de Veluwe als Speciale Beschermingszone is aangemeld. Hiertoe zijn de (concept)instandhoudingsdoelen voor de Veluwe omgezet in een strategisch kader met uitgangspunten waaraan het Groei & Krimp-beleid dient te voldoen.

Geconcludeerd wordt dat het Groei & Krimp-beleid gunstig uit kan pakken voor de Natura 2000-waarden, mits:

- (1) bij de uitvoering aan de uitgangspunten van het strategisch kader wordt voldaan,
- (2) de Krimp in voldoende mate gerealiseerd wordt bij bedrijven die natuurwinst opleveren, en
- (3) bij de afweging van Groei ten opzichte van Krimp niet alleen de verstoring door hectares recreatiebedrijf wordt meegewogen, maar ook de versturende invloed naar de omgeving.

Een aantal (delen van) de huidige zoekgebieden voor groeiclusters is op dit moment nog in strijd met de instandhoudingsdoelstellingen voor de Veluwe.

Ten aanzien van de saldering (Krimp als compensatie voor Groei) wordt gesteld dat deze niet in strijd is met de Natura 2000-doelstellingen zolang er geen significante effecten optreden. Saldering biedt daarentegen juist kansen voor realisatie van bepaalde Natura 2000-doelstellingen. Het realiseren van vooruitlopende Groei in het leefgebied van Zwarte specht en Wespandief wordt niet als significant effect gezien, zolang elders gecompenseerd wordt door een afname van het gebied dat negatief wordt beïnvloed door recreatiedruk (externe werking); Krimp van solitaire bedrijven kan hier voor zorgen.

Het strategisch kader kan ook op een lager planniveau gehanteerd worden bij het lokaliseren, ontwerpen en inrichten van groeiclusters. Uitvoering van de plannen dient echter gepaard te gaan met een passende beoordeling. De eisen die gesteld worden aan effectstudies worden in het rapport opgesomd.

1 Inleiding

1.1 Natura 2000

De Vogelrichtlijn (Richtlijn 79/409/EEG) en de Habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG) zijn de belangrijkste Europese richtlijnen op het gebied van natuurbescherming. De beide richtlijnen traden twee jaar na hun publicatie in respectievelijk 1979 en 1992 in werking, maar de implementatie ervan in de lidstaten van de Europese Unie is nog steeds gaande (Osieck 2003; Anoniem 2004). De implementatie van de richtlijnen bestaat enerzijds uit het aanwijzen van beschermde gebieden (zogenaamde Speciale Beschermingszones, oftewel SBZs) en anderzijds uit regelgeving op het gebied van gebiedsbescherming en soortenbescherming. De SBZs worden aangemeld voor de bescherming van habitattypen van bijlage 1 van de Habitatrichtlijn, dier- en plantensoorten van bijlage 2 van de Habitatrichtlijn en voor vogelsoorten van bijlage 1 van de Vogelrichtlijn, aangevuld met regelmatig voorkomende trekvogels. De beschermde gebieden van de Habitatrichtlijn en Vogelrichtlijn vormen samen het Natura 2000-netwerk. Het aanwijzen van een terrein als SBZ betekent een hoge mate van bescherming van het gebied (zie hoofdstuk 2). De regelgeving rondom de gebiedsbescherming is vastgelegd in de (vernieuwde) Natuurbeschermingswet. De Europese regelgeving aangaande soortenbescherming is geïmplementeerd in de Flora- en Faunawet. De vanuit Europa beschermde soorten zijn opgesomd in bijlagen 4 en 5 van de Habitatrichtlijn en omvatten daarnaast zo goed als alle vogelsoorten.

1.2 SBZ Veluwe

De Veluwe is als speciale beschermingszone (SBZ) aangewezen onder de Vogelrichtlijn en aangemeld onder de Habitatrichtlijn. Onder de Vogelrichtlijn is het gebied aangewezen voor negen soorten van bijlage 1 en voor vier overige trekvogels (tabel 1). Onder de Habitatrichtlijn is het gebied aangemeld voor 13 habitattypen en zeven soorten (tabel 2); bovendien komt er nog een 14^e habitatype in het gebied voor, dat niet in de aanmelding genoemd wordt. Het gebied is het grootste Natura 2000-gebied op het Nederlandse vasteland, met een oppervlakte van ruim 90.000 ha. De begrenzingen van het vogelrichtlijngebied en het habitatrichtlijngebied verschillen enigszins (figuur 1).

Tabel 1. Soorten van de Vogelrichtlijn op de Veluwe.

Kwalificerende soorten bijlage 1 *	Kwalificatie
Nachtzwaluw (<i>Caprimulgus europaeus</i>)	bijlage 1
Duinpieper (<i>Anthus campestris</i>)	bijlage 1
Grauwe klauwier (<i>Lanius collurio</i>)	bijlage 1
Boomleeuwerik (<i>Lullula arborea</i>)	bijlage 1
Ijsvogel (<i>Alcedo atthis</i>)	bijlage 1
Zwarte specht (<i>Dryocopus martius</i>)	bijlage 1
Wespendief (<i>Pernis apivorus</i>)	bijlage 1
Overige regelmatig voorkomende soorten	
Draaihals (<i>Jynx torquilla</i>)	begrenzingssoort
Roodborsttapuit (<i>Saxicola torquata</i>)	begrenzingssoort
Tapuit (<i>Oenanthe oenanthe</i>)	begrenzingssoort
Incidenteel voorkomende soorten	
Velduil (<i>Asio flammeus</i>)	bijlage 1

* = Veluwe een van de vijf belangrijkste gebieden voor de soort bij aanwijzing

Tabel 2. Soorten en habitattypen van de Habitatrictlijn in de SBZ Veluwe. Habitattype 6410 is niet aangemeld via de Natura 2000-database, maar is wel in de SBZ aanwezig.

Habitattypen Bijlage I	Oppervlakte (%) op Veluwe ⁽¹⁾	Kwaliteit op Veluwe ⁽²⁾
2310 Psammofiele heide met Calluna en Genista	5	A
2320 Psammofiele heide met Calluna en Empetrum nigrum	1	A
2330 Open grasland met Corynephorus op landduinen	2	A
3130 Oligotrofe tot mesotrofe stilstaande wateren	1	A
3160 Dystrofe natuurlijke poelen en meren	1	B
4010 Noord-Atlantische vochtige heide	1	A
4030 Droge Europese heide	5	A
5130 Juniperus communis-formaties in heide	1	A
6230* Soortenrijke heischrale graslanden, op arme bodems	1	A
6410 Grasland met Molinia op kalkhoudende, venige of lemige kleibodem	1 ⁽³⁾	B ⁽³⁾
7150 Slenken in veengronden	1	A
9120 Zuurminnende Atlantische beukenbossen met ondergroei van Ilex	1	C
9190 Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten	3	A
91E0* Alluviale bossen	1	B
Aandeel Nederlandse populatie⁽⁴⁾		
Soorten Bijlage II		
1042 Gevlekte witsnuitlibel (<i>Leucorrhinia pectoralis</i>)	D	
1083 Vliegend hert (<i>Lucanus cervus</i>)	A	
1096 Beekprik (<i>Lampetra planeri</i>)	A	
1163 Rivierdonderpad (<i>Cottus gobio</i>)	C	
1166 Kamsalamander (<i>Triturus cristatus</i>)	C	
1318 Meervleermuis (<i>Myotis dasycneme</i>)	C ⁽⁵⁾	
1831 Drijvende waterweegbree (<i>Luronium natans</i>)	C	

* = prioritair habitattype

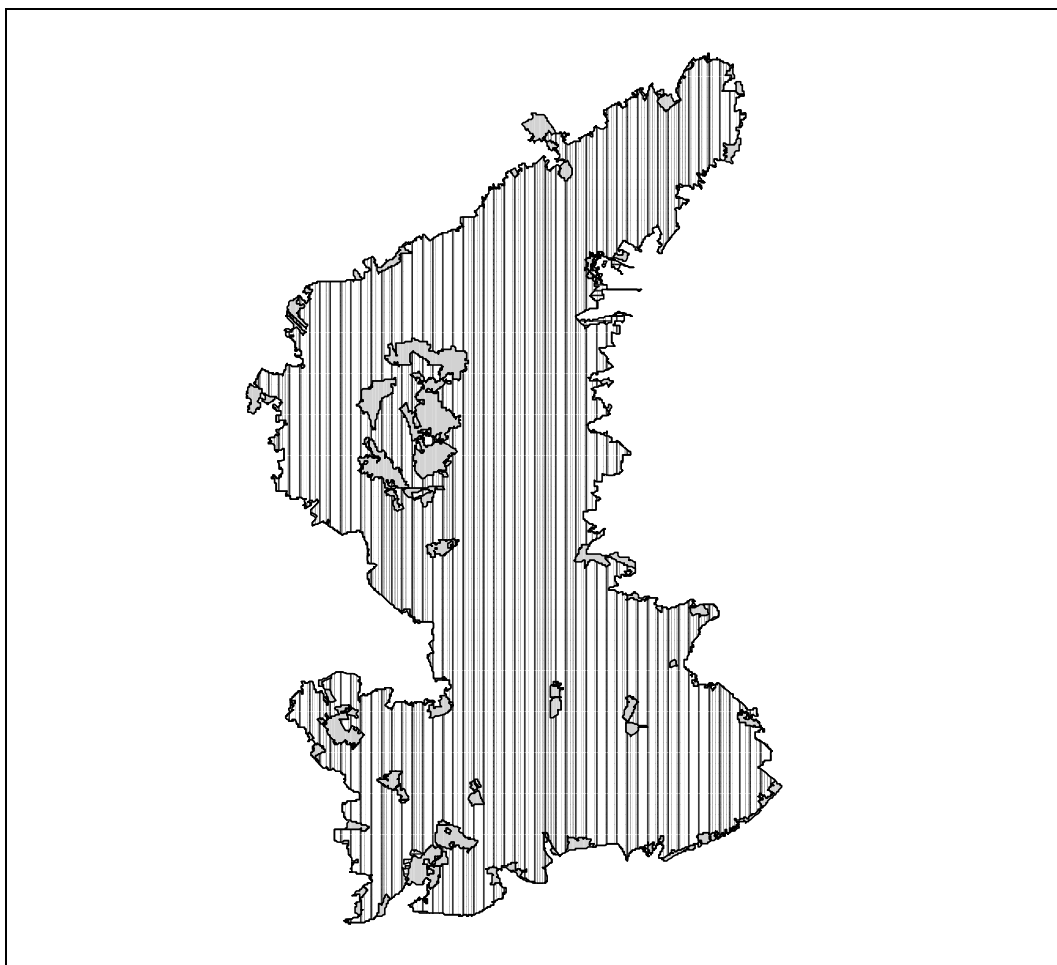
(1) = Volgens inschatting uit Natura 2000-database

(2) = Volgens inschatting representativiteit uit Natura 2000-database (A= Uitstekend, B = Goed, C = Beduidend, D = verwaarloosbaar)

(3) = Inschatting; habitattype is niet aangemeld in Natura 2000-database, maar wel aanwezig

(4) = Volgens inschatting uit Natura 2000-database (A= 15-100 %, B = 2-15 %, C = 0-2 %, D = verwaarloosbaar)

(5) = Overwinterend

Figuur 1. Begrenzing van de Veluwe als vogelrichtlijngebied (verticale arcering) en als habitatrictlijngebied (horizontale arcering).

1.3 Groei & Krimp

De uitgestrektheid van de natuur op de Veluwe vormt een van de belangrijkste redenen waardoor het gebied een enorme aantrekking uitoefent op recreanten. Op de Veluwe liggen dan ook circa 250 recreatieterreinen met tijdelijke of permanente verblijfsaccommodatie. Veel ondernemers in deze branche hebben aangegeven hun bedrijf te willen uitbreiden; een kwaliteitsslag van veel recreatiebedrijven is nodig om beter aan te sluiten bij de veranderende wensen van de recreanten (zie Croonen Adviseurs 2002). Omdat de Veluwe onder de Vogel- en Habitatrictlijn is aangemeld, kunnen projecten slechts doorgang vinden indien is vastgesteld dat er geen significante effecten zijn op de Europese natuurwaarden in het gebied. Hier kan dus een probleem opdoemen indien de beoogde uitbreidingen in strijd zijn met de aanmelding van de Veluwe als SBZ, bijvoorbeeld doordat ze leiden tot een afname van de oppervlakte of kwaliteit van het leefgebied van soorten of van habitattypen waarvoor de Veluwe is aangemeld. In de nota Veluwe 2010 (Vreugdenhil 2000) is hiervoor een oplossing uitgewerkt: groei van recreatiebedrijven dient te worden gecompenseerd door krimp elders. Dit Groei & Krimp-beleid is uitgewerkt door

uitbreidingslocaties te lokaliseren binnen zogenaamde groeiclusters (in delen van de Veluwe waar op dit moment al concentraties van verblijfsrecreatieterreinen aanwezig zijn), terwijl de krimp juist wordt gezocht bij bedrijven die min of meer afgelegen liggen in rustige natuurgebieden. Op deze wijze wordt gestreefd naar winst voor zowel de recreatiesector als de natuur.

In het reconstructieplan van de Provincie Gelderland wordt aangegeven in welke zone gezocht wordt naar bedrijven die mogelijk kunnen worden aangekocht (de krimpzone) en waar de zoekgebieden voor groeiclusters liggen. Door de afdeling Landelijk Gebied van de Provincie is een inventarisatie gemaakt van bedrijven in de krimpzone, waarbij per bedrijf een score is toegekend op basis van de kwetsbaarheid van de omgeving. Op basis hiervan kan beoordeeld worden welke bedrijven in geval van krimp de meeste ecologische winst opleveren. Voor een aantal bedrijven is al duidelijk dat deze daadwerkelijk kunnen worden aangekocht. Ook is nog niet duidelijk – uitgezonderd enkele ‘pijplijnplannen’ – op welke locaties de Groei gerealiseerd zal worden binnen de groeiclusters.

Uitgangspunt van het Groei & Krimp-beleid is dat er een overall positief effect is op de natuurwaarden op de Veluwe. Er zal getoetst moeten worden of de invulling van het Groei & Krimp-project aan dit uitgangspunt voldoet. De toets aan de Vogel- en Habitatrichtlijn zal op verschillende niveaus moeten plaatsvinden. Overeenkomstig de steeds gedetailleerdere invulling van de plannen in de tijd kunnen hierbij de volgende planniveaus worden onderscheiden:

- 1 Toetsing op het niveau van het streekplan;
- 2 Toetsing op het niveau van een clustervisie;
- 3 Toetsing op het niveau van een uitbreidingsplan.

1.4 Doelstelling rapport

Om in een vroegtijdig stadium al rekening te houden met de Natura 2000-opgave voor de Veluwe, is in dit rapport een voorstel gemaakt voor een strategisch kader waarmee het Groei & Krimp-beleid wordt beoordeeld op de effecten op de natuurwaarden. Toetsing van het Groei & Krimp-beleid aan het strategisch kader moet antwoord geven op de vraag:

Pakt de uitvoering van het Groei en Krimpbeleid gunstig uit voor de soorten en habitattypen waarvoor de Veluwe is aangemeld cq. aangewezen als speciale beschermingszone?

Het strategisch kader en de beoordeling worden opgesteld op het niveau van het streekplan, dit wil zeggen op een globale schaal, voor de Veluwe als geheel. In dit rapport worden daarnaast randvoorwaarden aangegeven voor toetsing op de lagere planniveaus.

1.5 Opzet rapport

De opbouw van het rapport is als volgt. Allereerst wordt in hoofdstuk 2 beschreven hoe een toetsing conform de Vogel- en Habitatrictlijn er uit dient te zien. Hierbij worden de randvoorwaarden meegegeven waaraan op een lager planniveau getoetst kan worden. In hoofdstuk 3 worden de Europese natuurwaarden op de Veluwe beschreven waarbij hun instandhoudingsdoelen voor de Veluwe aan bod komen. Hoofdstuk 4 geeft een beeld van de zoekgebieden voor groeiclusters en krimpzones, en beschrijft de wijze waarop de waardering van de krimplocaties heeft plaatsgevonden. Het strategisch kader voor de Veluwe wordt beschreven in hoofdstuk 5. Hierin staan de uitgangspunten waaraan het Groei & Krimp-beleid op streekplanniveau dient te voldoen teneinde geen significant negatief effect te hebben op de beschermde natuurwaarden. In hoofdstuk 6 wordt bekeken in hoeverre de uitgevoerde waardering van de krimplocaties op de juiste wijze heeft plaatsgevonden. Tevens wordt beoordeeld in hoeverre de zoekgebieden voor groeiclusters overeenkomen met de uitgangspunten uit het strategisch kader, dat wil zeggen niet op locaties liggen waar ze significante storende effecten hebben op de aanwezige Natura 2000-waarden. Het rapport wordt afgesloten met conclusies en aanbevelingen.

2 Toetsing conform de Vogel- en Habitatrichtlijn

2.1 Doelstelling Natura 2000

De Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn hebben tot doel om de natuurlijke ecosystemen (habitattypen) en planten- en diersoorten in Europa duurzaam te behouden of te herstellen. De hierbij ingezette middelen zijn – zoals aangegeven in de inleiding – enerzijds het aanwijzen van beschermde gebieden (SBZs) en anderzijds een wettelijke soortbescherming. Het streven is om alle in de richtlijn genoemde soorten en habitattypen in een ‘gunstige staat van instandhouding’ te krijgen, door behoud of herstel. Een gunstige staat van instandhouding wordt beoogd op het niveau van de biogeografische regio’s in Europa¹, maar de rapportage erover vindt plaats per lidstaat. Op een lager schaalniveau, namelijk in de SBZs, komt dit Europese streven tot uitdrukking in de zogenaamde instandhoudingsdoelen voor de aanwezige habitattypen en soorten. De beschermde gebieden (SBZs) zijn een belangrijk middel om een gunstige staat van instandhouding te realiseren, maar ook het voorkomen van soorten en habitattypen buiten het Natura 2000-netwerk draagt hieraan bij.

Momenteel wordt in ons land een beoordeling van de landelijke staat van instandhouding van alle soorten en habitattypen uitgevoerd binnen het project ‘Natura 2000: doelen en beheer’, onder verantwoordelijkheid van het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Voedselkwaliteit (LNV) (Anoniem 2004). Voor de kwalificerende habitattypen en soorten wordt de landelijke staat van instandhouding beoordeeld en een landelijke opgave geformuleerd (in termen van behoud of herstel). De Natura 2000-opgaves vormen een landelijk kader voor het formuleren van instandhoudingsdoelen voor de soorten en habitattypen in de SBZs. Om op gebiedsniveau instandhoudingsdoelen te formuleren wordt bekeken welke relatieve bijdrage een beschermd gebied levert aan de staat van instandhouding op het niveau van Nederland of de biogeografische regio. De verwachting is dat de formele instandhoudingsdoelen voor alle SBZs pas in de loop van 2005 gereed komen.

2.2 Habitattoets

Volgens artikel 6, lid 3 van de Habitatrichtlijn dienen plannen of projecten in of rondom de beschermde gebieden getoetst te worden aan de instandhoudingsdoelen (kader 1). Een plan of project kan slechts worden goedgekeurd indien er geen significante gevolgen zijn voor de Europese natuurwaarden in het gebied (behoudens dwingende redenen van groot openbaar belang, cf. artikel 6 lid 4). De significante gevolgen moeten worden beoordeeld in combinatie met andere plannen of projecten. Een uitgebreide toelichting op artikel 6 van de Habitatrichtlijn wordt gegeven in het rapport ‘Beheer van Natura 2000-gebieden – De bepalingen van artikel 6 van de Habitatrichtlijn’ (Europese Commissie 2000). In deze toelichting wordt over de beoordeling van effecten gesteld dat “elke factor die bijdraagt tot een vermindering

¹ Nederland ligt in de Atlantische regio, die zich uitstrekt van Noord-Portugal tot Denemarken.

van de oppervlakte die wordt ingenomen door een natuurlijke habitat waarvoor het gebied werd aangewezen, geldt als een verslechtering.” De impact van de verslechtering moet worden geëvalueerd in het licht van de totale oppervlakte van dit habitatype of leefgebied van een soort in het gebied en overeenkomstig de staat van instandhouding ervan. Een geringe verstoring (voor soorten) of verslechtering (voor habitatypen) kan eventueel aanvaardbaar worden geacht, afhankelijk van de instandhoudingsdoelen. Ten aanzien van het begrip ‘significantie’ zegt het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen in een uitspraak van 7 september 2004 inzake de beoordeling van effecten van de kokkelvisserij in de Waddenzee, het volgende: “een plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van een gebied, moet worden beschouwd als een plan of project dat significante gevolgen kan hebben voor het betrokken gebied wanneer het de instandhoudingsdoelstellingen daarvan in gevaar dreigt te brengen.” Significante effecten zijn zodoende effecten die de instandhoudingsdoelen aantasten van habitatypen en soorten waarvoor op grond van de Vogelrichtlijn en/of Habitatrichtlijn een speciale beschermingszone is aangewezen. De significantie van effecten wordt beoordeeld binnen een volledige SBZ, voor een habitatype of een soort.

Kader 1. Voor de toetsing relevante tekst van de Habitatrichtlijn

Artikel 6, lid 3

Voor elk plan of project dat niet direct verband houdt met of nodig is voor het beheer van het gebied, maar afzonderlijk of in combinatie met andere plannen of projecten significante gevolgen kan hebben voor zo'n gebied, wordt een passende beoordeling gemaakt van de gevolgen voor het gebied, rekening houdend met de instandhoudingsdoelstellingen van dat gebied. Gelet op de conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied en onder voorbehoud van het bepaalde in lid 4, geven de bevoegde nationale instanties slechts toestemming voor dat plan of project nadat zij de zekerheid hebben verkregen dat het de natuurlijke kenmerken van het betrokken gebied niet zal aantasten en nadat zij in voorkomend geval inspraakmogelijkheden hebben geboden.

Artikel 6, lid 4

Indien een plan of project, ondanks negatieve conclusies van de beoordeling van de gevolgen voor het gebied, bij ontstentenis van alternatieve oplossingen, om dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard, toch moet worden gerealiseerd, neemt de Lid-Staat alle nodige compenserende maatregelen om te waarborgen dat de algehele samenhang van Natura 2000 bewaard blijft. De Lid-Staat stelt de Commissie op de hoogte van de genomen compenserende maatregelen. Wanneer het betrokken gebied een gebied met een prioritair type natuurlijke habitat en/of een prioritaire soort is, kunnen alleen argumenten die verband houden met de menselijke gezondheid, de openbare veiligheid of met voor het milieu wezenlijke gunstige effecten dan wel, na advies van de Commissie, andere dwingende redenen van groot openbaar belang worden aangevoerd.

Bij een aanvraag voor een vergunning onder de NB-wet in een Vogel – of habitatrichtlijngebied moet de zogenaamde Habitattoets worden toegepast (Neumann & Woldendorp 2003). De Habitattoets bestaat – volgens het voorstel in de nieuwe NB-wet – uit twee onderdelen: (1) de voortoets, waarin onderzocht wordt of er *mogelijke* significante gevolgen zijn van een activiteit, en (2) de passende beoordeling, waarin onderzocht wordt of en wat de significante gevolgen zijn voor de instandhoudingsdoelen van het gebied². Feitelijk wordt in de voortoets en in de passende beoordeling een studie gedaan naar de effecten op de natuurwaarden van een activiteit of plan, waarbij deze effectstudie in de voortoets ‘quick & dirty’ kan zijn, en in de passende beoordeling gedetailleerd dient te worden uitgevoerd. Op grond van de voortoets besluit het bevoegd gezag of een passende beoordeling noodzakelijk is, op basis van de passende beoordeling besluit het bevoegd gezag of een vergunning mogelijk is.

Momenteel wordt bij Alterra in opdracht van LNV Directie Natuur een Handreiking NB-wet ontwikkeld waarin onder meer een checklist wordt opgenomen van alle stappen die in de Habitattoets genomen moeten worden. Hierbij ook de mogelijkheden van een alternatieventoets en van het aantonen van dwingende redenen van openbaar belang worden beschreven. In deze handreiking worden geen inhoudelijke criteria genoemd voor de effectstudies, bijvoorbeeld over de grootte van het studiegebied, de recentheid van ecologische gegevens of de gehanteerde methodiek. De Habitattoets is – zoals dat heet – vormvrij.

2.3 Effectstudie

De consequenties van ondeugdelijke of onvolledige effectstudies voor de doorlooptijd en kosten van een project kunnen aanzienlijk zijn. Om vertragingen in het proces te voorkomen, dient de effectstudie op de juiste wijze uitgevoerd te worden en wordt aangeraden, belanghebbenden en bevoegd gezag in een vroeg stadium te betrekken bij de effectanalyse. Brouwer & van den Tempel (2003) geven een overzicht van eisen die ten aanzien van effectstudies gesteld worden. De effectstudies moeten:

- Een overzicht geven van effecten per beschermde habitat en soort; dit betreft niet alleen de soorten waarvoor een gebied is aangemeld (de kwalificerende habitat-typen en soorten), maar ook de soorten van bijlage IV van de Habitatrichtlijn en de vogelsoorten die vallen onder de soortbeschermingscomponent van de richtlijnen, zoals geïmplementeerd in de Ff-wet (zie Ministerie LNV 200x). De procedure die gevolgd moet worden voor het verkrijgen van een ontheffing volgens artikel 75 van de Flora- en faunawet staat beschreven in Ministerie LNV (2000x) en Broekmeyer et al. (2003).

² Volgens de toelichting op artikel 6 van de Habitatrichtlijn zijn “de natuurlijke kenmerken van een gebied” gerelateerd aan de instandhoudingsdoelstellingen voor het gebied (Europese Commissie 2000).

- Een overzicht geven van effecten op natuurwaarden in het plangebied en in de omgeving (externe werking);
- Aandacht besteden aan cumulatieve effecten van meerdere projecten;
- Aandacht schenken aan effecten van het plan (uitbreiding recreatiebedrijven) zelf, als van de aanleg, het gebruik en het onderhoud ervan;
- Uitspraken bevatten over de significantie van effecten (zo mogelijk kwantitatief).

Als het uit te voeren plan significante negatieve effecten op beschermde natuurwaarden teweeg kan brengen, kan het alleen doorgaan als er geen alternatieven zijn en als er dwingende redenen van groot openbaar belang spelen. In dat geval dient voor de effecten gecompenseerd te worden en wordt de Europese Commissie achteraf hierover ingelicht. Als er significante effecten optreden bij prioritaire soorten of habitattypen (in de bijlagen van de Habitatrichtlijn en in tabel 2 van een asterisk voorzien), dan moet vooraf advies van de Europese Commissie worden gevraagd.

3 Instandhoudingsdoelen voor de Veluwe

3.1 Methodiek

Bij het beoordelen van een plan of project dient – zoals eerder aangegeven in het vorige hoofdstuk – getoetst te worden aan de instandhoudingsdoelen van een Natura 2000-gebied. Een probleem hierbij is dat op dit moment deze doelen nog niet vastliggen. Er is vanuit het Ministerie van LNV een traject uitgezet om in de loop van 2005 instandhoudingsdoelen vast te leggen voor alle Natura 2000-gebieden (zie hoofdstuk 2).

Relevante informatie uit dit project voor het strategisch kader ‘Groei & Krimp’ betreft:

- De vastgelegde landelijke Natura 2000-opgaves voor habitattypen en soorten; deze zijn vastgelegd in een aantal rapporten (o.a. Janssen & Schaminée 2005; Janssen et al. 2005; Osieck et al. 2005);
- De resultaten van de consultatieronde voor de ‘Hogere zandgronden’ (d.d. 18 januari 2005) waarin onder meer concept-doelstellingen voor de Veluwe zijn geformuleerd.

Voor het Groei & Krimp-project is op 20 december 2004 een workshop gehouden met deelnemers van de Provincie Gelderland, LNV Directie Oost en Alterra, waarin voorlopige instandhoudingsdoelen zijn geformuleerd. Deze zijn aangevuld met resultaten uit de bovengenoemde consultatieronde, wat geleid heeft tot concept-instandhoudingsdoelen voor de Veluwe. De verwachting is dat deze niet of nauwelijks zullen afwijken van de uiteindelijke instandhoudingsdoelen die voor de Veluwe in de loop van 2005 vastgelegd zullen worden.

De habitattypen en soorten waarvoor de Veluwe is aangemeld/aangewezen vormen het uitgangspunt voor het opstellen van instandhoudingsdoelen (zie www.minlnv.nl/natura2000). Er kunnen echter ook aanvullende instandhoudingsdoelen geformuleerd worden voor een soort of habitatype dat niet voor een gebied is aangemeld, maar er wel voorkomt of in een gebied ontwikkeld kan worden.

3.2 Natura 2000-opgave Vogelrichtlijn

In het aanwijzingsbesluit voor de Vogelrichtlijn (LNV 2000) worden tien kwalificerende vogelsoorten genoemd waarvoor de Veluwe belangrijk is. Het betreft uitsluitend broedvogels. Daarnaast wordt de Velduil als incidenteel voorkomend genoemd. In tabel 3 zijn de vogelsoorten waarvoor het gebied is aangewezen opgesomd met erachter een indicatie van de landelijke beoordeling van de staat van instandhouding (SvI) en de daaraan gekoppelde landelijke instandhoudingsdoelstellingen (doel). De vogels zijn ingedeeld in vier groepen met een min of meer

overeenkomstig biotoop: een groep van stuifzanden, een groep van droge heide, een groep van beken en een groep van bossen.

Tabel 3. Kwalificerende vogelsoorten met landelijke staat van instandhouding en instandhoudingsdoelen voor de Veluwe.

Vogels van stuifzanden, heide en bosranden	Kwalificatie	Landelijke Svl	Rel. belang NL in EU	Rel. belang Veluwe in NL
Nachtzwaluw (<i>Caprimulgus europaeus</i>)	bijlage 1	matig ongunstig	gering**	groot *
Duinpieper (<i>Anthus campestris</i>)	bijlage 1	zeer ongunstig	gering**	groot *
Grauwe klauwier (<i>Lanius collurio</i>)	bijlage 1	zeer ongunstig	gering**	groot *
Boomleeuwerik (<i>Lullula arborea</i>)	bijlage 1	gunstig	gering**	groot *
Draaihals (<i>Jynx torquilla</i>)	begrenzingssoort	zeer ongunstig	gering**	gemiddeld
Roodborsttapuit (<i>Saxicola torquata</i>)	begrenzingssoort	gunstig	gering**	gemiddeld
Tapuit (<i>Oenanthe oenanthe</i>)	begrenzingssoort	zeer ongunstig	gering**	gemiddeld
Velduil (<i>Asio flammeus</i>) #	bijlage 1	zeer ongunstig	gering**	gering #
Vogels van beken				
Ijsvogel (<i>Alcedo atthis</i>)	bijlage 1	gunstig	gering**	groot *
Bosvogels				
Zwarte specht (<i>Dryocopus martius</i>)	bijlage 1	gunstig	gering**	groot *
Wespendief (<i>Pernis apivorus</i>)	bijlage 1	gunstig	gering**	groot *

* = Veluwe een van de vijf belangrijkste gebieden voor de soort bij aanwijzing

** = het Europese belang van de Nederlandse populaties is in absolute aantallen gering; wel bevinden sommige soorten zich aan de rand van het Europese areaal

= incidenteel voorkomend in lage aantallen

3.3 Natura 2000-opgave Habitatrictlijn

Voor de onder habitattypen en planten- en diersoorten waarvoor de Veluwe onder de Habitatrictlijn kwalificeert, is in tabel 4 aangegeven hoe de landelijke staat van instandhouding (SvI) is beoordeeld, voor welke habitattypen en soorten Nederland binnen Europa van relatief groot belang is, en voor welke habitattypen en soorten de SBZ Veluwe binnen ons land van relatief groot belang is. De gegevens zijn ontleend aan de Natura 2000-database en aan concept-rapporten uit het LNV-project 'Natura 2000-doelen en beheer' (Janssen & Schaminée 2005; Janssen et al. 2005). Er is een veertiende habitattypen toegevoegd (blauwgrasland, habitattypen 6410) dat op de Veluwe aanwezig is, maar niet in de aanmelding is vermeld. Voor een toelichting op de habitattypen wordt verwezen naar Janssen & Schaminée (2003).

Tabel 4. Soorten en habitattypen waarvoor de Veluwe is aangemeld onder de Habitatrichtlijn met landelijke staat van instandhouding en relatief belang van Nederland binnen Europa en de Veluwe binnen Nederland³.

	Landelijke Svl	Rel. belang NL in EU	Rel. belang Veluwe in NL
Habitattypen Bijlage I			
2310 Psammofiele heide met <i>Calluna</i> en <i>Genista</i>	matig ongunstig	groot	zeer groot
2320 Psammofiele heide met <i>Calluna</i> en <i>Empetrum nigrum</i>	gunstig	gemiddeld	gemiddeld
2330 Open grasland met <i>Corynephorus</i> op landduinen	matig ongunstig	zeer groot	zeer groot
3130 Oligotrofe tot mesotrofe stilstaande wateren	matig ongunstig	groot	gering
3160 Dystrofe natuurlijke poelen en meren	matig ongunstig	gemiddeld	gemiddeld
4010 Noord-Atlantische vochtige heide	matig ongunstig	groot	gering
4030 Droge Europese heide	matig ongunstig	gemiddeld	zeer groot
5130 <i>Juniperus</i> communis-formaties in heide	matig ongunstig	gemiddeld	groot
6230* Soortenrijke heischrale graslanden, op arme bodems	zeer ongunstig	groot	groot
6410 Grasland met <i>Molinia</i> op kalkhoudende, venige of lemige kleibodem #	zeer ongunstig	zeer groot	gering
7150 Slenken in veengronden	matig ongunstig	groot	gemiddeld
9120 Zuurminnende Atlantische beukenbossen met ondergroei van <i>Ilex</i>	gunstig	gemiddeld	gemiddeld
9190 Oude zuurminnende eikenbossen op zandvlakten	matig ongunstig	groot	zeer groot
91E0* Alluviale bossen	matig ongunstig	gemiddeld	gering
Soorten Bijlage II			
1042 Gevlekte witsnuitlibel (<i>Leucorrhinia pectoralis</i>)	zeer ongunstig	groot	gering
1083 Vliegend hert (<i>Lucanus cervus</i>)	matig ongunstig	gemiddeld	zeer groot
1096 Beekprik (<i>Lampetra planeri</i>)	zeer ongunstig	gemiddeld	groot
1163 Rivierdonderpad (<i>Cottus gobio</i>)	gunstig	gemiddeld	gering
1166 Kamsalamander (<i>Triturus cristatus</i>)	matig ongunstig	gemiddeld	gering
1318 Meervleermuis (<i>Myotis dasycneme</i>) \$	gunstig	groot	gering
1831 Drijvende waterweegbree (<i>Luronium natans</i>)	matig ongunstig	groot	gering

* = prioritair habitatype

= Niet aangemeld in Natura 2000-database, maar wel aanwezig

\$ = Overwinterend

3.4 Instandhoudingsdoelen

Uit de staat van instandhouding en het internationale belang van Nederland voor een habitatype of soort volgt de zwaarte van de landelijke Natura 2000-opgave. De relatieve bijdrage van de Veluwe aan de landelijke staat van instandhouding dient vervolgens om het instandhoudingsdoel op gebiedsniveau vast te stellen. Op basis van de gegevens uit de tabellen 3 en 4 zijn de onderstaande concept-instandhoudingsdoelen opgesteld voor de aangemelde habitattypen en soorten op de Veluwe, ingedeeld naar de verschillende landschappen. Deze doelstellingen zijn opgesteld in het kader van dit rapport en hebben een voorlopige status.

³ Mogelijk wordt de Veluwe in latere instantie ook nog aangewezen voor habitatype 3260 (Submontane en laagland rivieren met vegetaties behorend tot het Ranunculion fluitantis en het Callitricho-Batrachion); er loopt nog enige discussie over de definitie van dit habitatype. Waarschijnlijk worden ook de in sprengbekken op de Veluwe voorkomende begroeiingen met Klimopwaterranonkel (*Ranunculus bederaceus*) en Teer vederkruid (*Myriophyllum alterniflorum*) tot dit habitatype worden gerekend. Overigens heeft dit geen consequenties voor dit rapport, omdat er reeds in belangrijke mate rekening wordt gehouden met de natuurwaarden van de beken.

Stuifzanden

Betreft: habitatype 2330, duinpieper.

Doelen:

- Behoud van alle aanwezige stuifzanden;
- Uitbreiding van een aantal stuifzanden door omvorming van stuifzand-bebossingen (naaldhout) tot 'Levend stuifzand': een oppervlakte waar geen of nauwelijks actief beheer meer noodzakelijk is; totaal wordt gestreefd naar een anderhalf maal zo groot oppervlakte in Nederland. Voor de Veluwe geldt een vergelijkbaar doel, vanwege de grote bijdrage van de SBZ voor dit habitatype;
- Overgangen naar inheems loofbos en struweel behouden en uitbreiden, met het oog op broedvogels en andere fauna;
- Tegengaan verstoring broedvogels.

Droge heiden

Betreft: habitatypen 2310, 2320, 4030, 5130, 6230, Nachtzwaluw, Grauwe klauwier Boomleeuwerik, Draaihals, Roodborsttapuit, Tapuit.

Doelen:

- Behoud totale oppervlakte droge heidebegroeiingen;
- Verbetering kwaliteit heide (mede voor fauna) door kleinschalig en afwisselend beheer;
- Grote heideterreinen met elkaar verbinden via open landschap ("groene heide"), met het oog op duurzaamheid van populaties;
- Kleinere terreinen vergroten of verbinden met andere heiden, met het oog op completere en duurzamere faunagemeenschappen;
- Overgangen naar inheems loofbos en struweel behouden en uitbreiden ("groene heide"), met het oog op broedvogels en andere fauna;
- Duurzaam behoud Jeneverbesstruwelen door stimulering verjonging;
- Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit heischrale graslanden;
- Terugdringen eutrofiërende invloeden uit omgeving;
- Tegengaan verstoring broedvogels.

Vennen en natte heide

Betreft: habitatypen 3130, 3160, 4010, 7150, gevlekte witsnuitlibel, drijvende waterweegbree.

Doelen:

- Behoud huidige oppervlakte natte habitatypen;
- Terugdringen eutrofiërende invloeden uit omgeving;
- Duurzaamheid vergroten door vrijstellen van oevers (waar nodig);
- Herstel hydrologie (waar nodig);
- Tegengaan verstoring rustende vogels;

- Onderzoeken in hoeverre er sprake is van een duurzame populatie Drijvende waterweegbree; zo ja: behoud van een populatie.

Er wordt geen instandhoudingsdoel geformuleerd voor de gevlekte witsnuitlibel, gezien het marginale voorkomen.

Droge bossen

Betreft: habitattypen 9120, 9190, vliegend hert.

Doelen:

- Uitbreiding huidige oppervlakte oude eikenbossen ten koste van naaldbos en verjonging van eikenbossen in een dynamisch mozaïek van open landschap (spontane vestiging van eiken in heide- en stuifzandbebouwingen of grovedennenbos);
- Behoud oppervlakte leefgebied voor Zwarte specht en Wespandief; enige achteruitgang is toegestaan, mits dit ten gunste is van andere – meer bedreigde – habitattypen of soorten;
- Herstel van oude eikenbossen door verwijderen van exoten en beuk en eventueel door herintroductie van hakhoutbeheer op oude bosgroeiplaatsen;
- Terugdringen verruiging en uitbreiding van tuinplanten en exoten op oude bosgroeiplaatsen;
- Laten staan van oude, afstervende eikenbomen als leefgebied voor Vliegend hert (onderzoek noodzakelijk naar precieze leefgebied);
- Lokaal terugdringen populatie Wilde zwijnen met oog op bedreiging voor larven Vliegend hert;
- Behoud en verdere ontwikkeling aaneengesloten bossen in gradiënt naar rivierdal van Rijn en IJssel.

Beekdalen en sprengen

Betreft: habitattypen 6230, 6410, 91E0, kamsalamander, beekprik, rivierdonderpad, ijsvogel.

Doelen:

- Uitbreiding van blauwgrasland en heischraal grasland in beekdalen en langs randen van de Veluwe met grondwaterkwel;
- Verbetering en uitbreiding leefgebied beekprik, o.a. door afkoppelen visvijvers; overwogen kan worden om de soort te herintroduceren in beken van de Noord-Veluwe, indien daar de leefcondities geoptimaliseerd zijn; de beekprik kan hier nu niet vanzelf komen;
- Behoud huidige populaties Kamsalamander (in voedselrijkere wateren);
- Behoud huidige populatie Ijsvogel;
- Behoud huidige verspreiding rivierdonderpad;
- Behoud huidige oppervlakte en kwaliteit alluviale bossen.

Overige soorten

Betreft: Meervleermuis.

Doelen:

- Behoud overwinteringslocatie Meervleermuis;
- Tegengaan verstoring op overwinteringslocaties Meervleermuis.

Landschappelijke samenhang

In het algemeen wordt gestreefd naar een meer aaneengesloten en meer gevarieerd (met name meer: open) landschap.

Doelen:

- Realisatie van oppervlakte aan kleinschalig en dynamisch mozaïek van open landschap (heide, stuifzand, water) in mozaïek met struweel en bos (“groene heide”), en betere verbindingen tussen open landschapselementen;
- Behoud en verbeteren van de relaties (hydrologisch, verbinding) met aangrenzende natte gebieden in de Gelderse vallei en het IJsseldal en met het Veluwemeer en de uiterwaarden van de Nederrijn;
- Behoud van de bestaande verbindingzones binnen het gebied (met name via ecoducten);
- Realisatie van robuuste verbindingen met andere natuurgebieden waardoor de Veluwe uitgroeit tot kerngebied in het Natura 2000-netwerk.

4 Groeiclusters en krimpzones

4.1 Het provinciaal Groei & Krimp-beleid

Het Groei & Krimp-beleid komt voort uit een tweetal wensbeelden: (1) een wensbeeld voor recreatiebedrijven om te komen tot een aanzienlijke kwaliteitsverbetering (om tegemoet te komen aan de veranderende wensen van de klanten), en (2) een wensbeeld om te streven naar versterking van de natuurwaarden. De gedachte van Groei & Krimp is deze twee wensbeelden te integreren door in clusters van verblijfsrecreatie te komen tot kwaliteitsverbetering en buiten deze clusters te streven naar een zoveel mogelijk aaneengesloten ‘eindelooze’ natuur met zo min mogelijk versnippering en verstoring. Een goede recreatiezonering moet zodoende ruimte bieden aan de recreant en aan de natuur (Croonen Adviseurs 2002; Provincie Gelderland 2004). Uitgangspunten van het Groei & Krimp-beleid zijn:

- Kwaliteitsverbetering voor de recreatie vindt plaats in groeiclusters van 5 of meer recreatiebedrijven op redelijk korte afstand van elkaar, omdat de kwaliteitsverbetering dan een meerwaarde heeft;
- Kwaliteitsverbetering voor de natuur vindt plaats door Krimp van solitaire bedrijven, omdat een enkel bedrijf op een locatie voor een relatief groot oppervlakte aan verstorende en versnipperende invloedssferen zorgt;
- Het nulsaldo: de recreatieve Groei blijft gelijk aan de recreatieve Krimp (in hectares bestemde verblijfsrecreatie); de hectares Krimp worden beschouwd als compensatie voor de Groei in clusters (salderingsprincipe);
- De Groei mag maximaal 20 ha vooruitlopen op de Krimp om het proces op gang te krijgen; gestreefd wordt naar 100 ha Groei en 100 ha Krimp;
- Krimp gebeurt in principe op vrijwillige basis; alleen bij uitzondering (wanneer sprake is van frustreren van het Groei & Krimp-proces) zal onteigening worden overwogen;
- Voor bedrijven die meewerken aan Krimp (verplaatsing) wordt gezocht naar alternatieven op landschappelijk goed ingerichte locaties in het agrarisch gebied buiten het Centraal Veluws Natuurgebied;
- De beschikbare hectares Groei worden ingezet voor toeristische verblijfsrecreatie en standplaatsvergroting van vaste plaatsen met een goede landschappelijke inpassing (met inbegrip van vakantiebungalows en stacaravans), mits sprake is van een toeristisch bedrijfsmatige exploitatie (gericht op vakantiebeleving van gasten) en dus geen permanente bewoning plaatsvindt;
- Binnen groeiclusters wordt op basis van natuur, landschap en ruimtelijke voorwaarden nader bekeken waar uitbreiding wel en niet past. Dus nadere localisering van Krimp en Groei vindt plaats in het kader van clustervisies.

Het nulsaldo vormt een zodanige win-winsituatie vanuit het maatschappelijk belang voor heel de Veluwe dat de uitbreiding van verblijfsrecreatie mogelijk wordt geacht binnen de stringente voorwaarden van de Habitatrictlijn (Croonen Adviseurs 2002).

4.2 Uitwerking van het Groei & Krimp-beleid

In de uitwerking van het Groei & Krimp-beleid zijn door de Provincie Gelderland de belangrijkste Natura 2000-waarden vastgelegd in een geografisch informatiesysteem (GIS), in de vorm van grote heidevelden (> 50 ha), grote zandverstuivingsgebieden (> 75 ha.), ecologisch waardevolle vennen en beken, en oude (eiken)bossen (zie bijlage 1). Dit is gebeurd op basis van ecologische bestanden (o.a. Rövekamp & Maes 2002) en topografische bestanden. In de GIS zijn ook andere beleidsdoelen op het gebied van natuur en landschap (uit Veluwe 2010) vastgesteld, namelijk de locatie van ecologische poorten van de Veluwe naar omliggende gebieden, potentiële en aanwezige ecoducten (inclusief “vrijwaringszone’s van 500 respectievelijk 1000 meter), en (voormalige) rustgebieden voor grofwild en stiltegebieden. Aan de andere kant zijn de terreinen met verblijfsrecreatie vastgelegd, waarbij per terrein de grootte (in ha=s) en de verstening (aantal seizoensplaatsen, jaarplaatsen en zomerhuizen) in categorieën is aangegeven. Hotels, pensions e.d. zijn hierbij buiten beschouwing gelaten. In het GIS is berekend hoe de ligging van de bedrijven is ten opzichte van de aanwezige natuurwaarden. Indien bedrijven binnen een bufferzone van 800 meter rondom de waardevolle natuurterreinen liggen (“een rondje uitlaten van de hond”), is aangenomen dat er sprake is van een versturende invloed. Voor het berekenen van de grootte van de versturende invloed zijn zes scenario’s doorgerekend, waarin de volgende aspecten telkens verschillend zijn gewogen: (1) ligging in gebieden met natuurwaarden volgens de vogelrichtlijn, (2) ligging in gebieden met natuurwaarden volgens de Habitatrichtlijn, (3) ligging nabij ecologisch waardevolle wateren, (3) reikwijdte versturende werking in omgeving, (4) ligging in ecologische poort, (5) ligging in omgeving van een (potentieel) ecoduct, (6) ligging in rustgebieden voor grofwild, (7) ligging in stiltegebied, (8) ligging nabij oude eikenbossen, (9) bedrijfsgrootte en (10) mate van ‘verstening’ van het bedrijf. De uitkomsten van de zes scenario’s zijn uiteindelijk opgeteld (scenario 7), waarna de bedrijven zijn gerangschikt op basis van de (gesommeerde) negatieve invloed op de omgeving. Deze rangorde fungeert als een lijst van recreatiebedrijven waar krimp prioriteit heeft (indien gelegen buiten de groeiclusters): de bedrijven die hoog op de lijst staan worden als eerste benaderd met de vraag om mee te werken aan krimp. Inmiddels is een krimp gerealiseerd (of in een vergevorderd stadium) van circa 9 hectare, namelijk bij Kootwijk (4,5 ha Gerritsfles), Ermelo (1,5 ha Stakenberg) en bij Beekbergen (4 ha Groot panorama). Van deze drie bedrijven vallen de eerste twee in een hoge categorie ‘natuurwinst’ (ligging nabij belangrijk ven), terwijl de laatste relatief weinig ‘natuurwinst’ oplevert voor de Natura 2000-waarden.

De zoekgebieden voor groeiclusters zijn in eerste instantie aangegeven en (ruim) begrensd op plekken waar al veel recreatiebedrijven gesitueerd zijn. Vervolgens is een deel van deze zoekgebieden geschrapt of verkleind in verband met de aanwezige natuurwaarden (bijv. bij zandverstuiving “De Zoom” en in de ecologische poorten in het Renkumse Beekdal en bij de Havikerwaard). De voorlopige locatie (zoekgebieden) van de groeiclusters is aangegeven op de kaart in bijlage 1. Op dit moment zijn een aantal concrete uitbreidingsplannen ingezet (pipeline-projecten) bij Apeldoorn, te weten de recreatieterreinen Hoenderloo en Beekbergen (gezamenlijke groei van 14,7 ha).

4.3 Randvoorwaarden voor saldering

Vanuit het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), directie Oost zijn richtlijnen opgesteld ten aanzien van saldering: het compenseren van negatieve effecten op Natura 2000-waarden in een gebied, door positieve effecten elders in het gebied. Als randvoorwaarden voor saldering worden gesteld:

- (1) De natuurwaarden waarvoor de Natura 2000-gebieden zijn aangemeld/aangewezen blijven in een gunstige staat van instandhouding.
- (2) De algehele samenhang van het Natura 2000-netwerk en de betreffende gebieden blijft gewaarborgd.
- (3) Prioritaire habitats, soorten en hun leefomgeving worden niet aangetast.
- (4) De zekerheid is verkregen dat er geen sprake is van een significant effect.
- (5) Uitruil van negatieve gevolgen op de ene plaats voor positieve gevolgen elders dient dezelfde habitattypen of soorten en hunleefgebied te betreffen.
- (6) De negatieve ingreep kan pas plaatsvinden nadat de positieve gevolgen voor de beschermde natuurwaarden volledig fysiek zijn gerealiseerd.

De status van deze voorwaarden en de mening hierover van de Europese Commissie is vooralsnog onduidelijk.

5 Voorstel tot een strategisch kader ‘Groei & Krimp’ op de Veluwe

5.1 Methodiek

In hoofdstuk 3 is beschreven hoe de landelijke staat van instandhouding van de habitattypen en soorten op de Veluwe beoordeeld wordt, welke functie de Veluwe heeft voor behoud en herstel van deze soorten (in Nederland en internationaal) en wat daar voor opgave (instandhoudingsdoel) uit voortvloeit. In dit hoofdstuk worden de instandhoudingsdoelen omgezet in een aantal uitgangspunten. Deze vormen samen het strategisch kader voor uitvoering van het Groei & Krimp-beleid in relatie tot Natura 2000. Er wordt in de uitgangspunten geen aandacht geschonken aan cultuurhistorische aspecten, daar deze buiten de doelstelling van Natura 2000 vallen. Ook is geen aandacht besteed aan soorten van de Bijlage IV van de Habitatrichtlijn en andere soorten van de Ff-wet, daar dit buiten de doelstelling van de opdracht valt. Op lager planniveau zullen wel de effecten op deze soorten beoordeeld moeten worden (zie hoofdstuk 2).

De uitgangspunten zijn zodanig geformuleerd dat ze bruikbaar zijn voor toetsing aan de huidige (actuele) natuurwaarden, potentiële (te ontwikkelen) natuurwaarden (met het oog op een gunstige staat van instandhouding) en voor het toetsen van externe werking van Groei van recreatiebedrijven. De belangrijkste externe werking betreft: (1) de verstoring van broedvogels en zoogdieren door recreanten in de omgeving van de recreatiebedrijven (aantasting van leefgebied soorten), (2) betreding van de begroeiing (aantasting van habitattypen), en (3) de verspreiding van plantensoorten vanuit tuinen en tuinafval op de recreatiebedrijven (aantasting van habitattypen). De grootte van de verstoring is afhankelijk van de bedrijfsgrootte en de aanwezige habitattypen en soorten. Om de externe versturende werking te kwantificeren zijn bufferzones voorgesteld voor de verschillende habitats, recreatiebedrijven en storende factoren. Dit is uitgewerkt in kader 3. De bufferzones worden opgenomen in de verderop genoemde uitgangspunten voor de habitattypen en soorten die in een ongunstige staat van instandhouding verkeren. Voor de bosvogels Wespandief en Zwarte specht zijn geen bufferzones opgenomen in de uitgangspunten, gezien de wijde verspreiding en gunstige staat van instandhouding van deze soorten (resp. circa 200 en 700 broedparen op de Veluwe, Van Roomen et al. 2000). Wel kunnen ook voor deze soorten de bufferzones gehanteerd worden bij het bepalen van de (positieve en negatieve) effecten van Groei en Krimp van recreatiebedrijven. Zo zal de verplaatsing van solitaire bedrijven vanuit een bosgebied naar een locatie waar reeds andere recreatiebedrijven aanwezig zijn, leiden tot een vermindering van het verstoorde oppervlakte leefgebied van Wespandief en Zwarte specht.

5.2 Het voorstel voor een strategisch kader

Algemene uitgangspunten

- Groei op de ene plaats wordt uitgeruild tegen Krimp elders (salderingsprincipe);
- De groeiclusters mogen de instandhoudingsdoelen niet in de weg staan;
- De gerealiseerde Krimp dient zo veel mogelijk bij te dragen aan de realisatie van de instandhoudingsdoelen;
- De gerealiseerde Krimp dient in de pas te lopen met de uitgevoerde Groei; indien de Groei enigszins vooruitloopt – met het oog op het op gang krijgen van het proces – mag dit niet gepaard gaan met (tijdelijke) significante effecten op de Natura 2000-waarden;
- Behalve naar de aantasting van de aanwezige habitattypen en (leefgebied) van soorten, wordt ook gekeken naar negatieve effecten op de Veluwe als geheel (landschappelijke samenhang), vanwege het belang van de grote natuurlijke eenheid voor het behoud van de daarin ingebed liggende Natura 2000-waarden;
- De indirecte verstoring van natuurwaarden vanuit de verblijfsterreinen (externe werking) wordt door middel van een bufferzone gekwantificeerd; de breedte daarvan is bepaald in kader 3.

Uitgangspunten specifieke habitats

Stuifzand

- Geen uitbreiding recreatie in of rondom stuifzanden (incl. bufferzone, zie kader 3);
- Geen uitbreiding in of rondom potentiële locaties voor uitbreiding van stuifzanden: de grotere mozaïeken (voormalig) stuifzand met heide en bos (incl. bufferzone, zie kader 3);

Droge heiden

- Geen uitbreiding recreatie in of rondom terreinen met droge heiden, inclusief kleine stuifzanden en overgangen naar bos en struweel (incl. bufferzone, zie kader 3); hierbij wordt een uitzondering gemaakt voor heideterreinen kleiner dan 60 ha, in zoverre ze niet als verbinding kunnen fungeren tussen grotere heideterreinen. Deze heideterreintjes zijn te klein voor het functioneren als stapsteen in een ecologisch netwerk voor vogelsoorten, zodat verstoring daar niet als een aantasting van het Natura 2000-netwerk wordt gezien (zie kader 2);
- Mogelijkheden om verbindingen tussen de grotere heide- en stuifzandterreinen te realiseren open houden (dus daar geen groei van recreatiebedrijven).

Natte heiden en vennen

- Geen uitbreiding recreatie in of rondom vennen of natte heide (incl. bufferzone, zie kader 3).

Beken en sprengen

- Geen uitbreiding recreatie langs beken en sprengen (incl. bufferzone, zie kader 3).

Bossen

- Geen uitbreiding recreatie in of rondom oude eikenbossen en locaties die potentie hebben voor omvorming naar eikenbos (oude bosgroeiplaatsen met naaldhout) of waar spontane ontwikkeling van dit habitatype in de heide optreedt (“groene heide”); hierbij wordt een bufferzone gehanteerd van 100 m voor recreatiebedrijven met vaste staanplaatsen (zie kader 3);
- Geen uitbreiding in oude boscomplexen (malebossen, strubbenbossen);
- Uitbreiding in het leefgebied van de algemene en wijd verspreid voorkomende broedvogels Zwarte specht en Wespendif wordt geaccepteerd, mits hiervoor elders wordt gecompenseerd door Krimp (het salderingsprincipe); de bufferzones uit kader 3 kunnen gebruikt worden om te bepalen of de Groei & Krimp in een dergelijk geval netto winst oplevert (een geringer oppervlakte verstoord leefgebied).

Overwinteringslocaties vleermuizen

- Geen uitbreiding recreatie in de directe omgeving (binnen 50 m) van overwinteringslocaties voor Meervleermuis.

Uitgangspunten landschappelijke samenhang

- Geen uitbreiding recreatie in verbindingzone tussen grotere heide- en stuifzandgebieden;
- Geen uitbreiding recreatie op locaties waar dit het functioneren van poorten en robuuste verbindingzones tussen de Veluwe en andere natuurgebieden in de weg staat.

Kader 2. Minimumgrootte habitats

In dit kader is aangegeven wat de minimumgrootte (in hectare) is van droge heiden en stuifzanden (inclusief overgangen naar bos en struweel) om nog te functioneren als een stapsteen in een ecologisch netwerk voor broedvogels. De waarden zijn gebaseerd op Kalkhoven & Reijnen (2001; met kleine recente aanpassingen), een onderzoek dat is uitgevoerd ten behoeve van het Handboek Natuurdoeltypen (Bal et al. 2002).

	Droge heide	Stuifzand
Vogels	60-100	75-300

Op basis van bovenstaande gegevens wordt gesteld dat heide- en stuifzandterreinen tenminste respectievelijk 60 of 75 ha groot moeten zijn, om een belangrijke functie te hebben voor broedvogels. Bij het vastleggen van bufferzones in verband met verstoring van broedvogels (zie kader 3), kunnen deze ondergrenzen worden gehanteerd. Voor andere diergroepen (insecten, reptielen) gelden andere (lagere) waarden ten aanzien van het functioneren van terreinen in een ecologisch netwerk, maar deze diergroepen ondervinden geen significante verstoring van recreanten.

Kader 3. Bepaling bufferzones voor recreatiedruk

Recreatie (vanuit recreatiebedrijven) heeft voornamelijk een versturende werking op broedvogels en zoogdieren. Verstoring van broedvogels speelt in stuifzanden, droge heiden, bossen en beekdalen (zie tabel 1). In natte heide, vennen en beekdalen speelt daarnaast betreding van de begroeiing een rol (aantasting van het habitatype). De derde storende factor (uitbreiding van plantensoroten vanuit tuinen en tuinafval) speelt met name in oude bossen een rol.

Binnen het kader van Natura 2000 spelen zoogdieren in de genoemde habitats een ondergeschikte rol, zodat de grootte van de bufferzone voor versturende werking door recreatie wordt gebaseerd op de verstoringgevoeligheid van broedvogels. Door Henkens (1998) is onderzoek gedaan naar de gevoeligheid van Nederlandse broedvogels voor verstoring door recreatie. Voor de broedvogels waarvoor de SBZ Veluwe is aangewezen staat hieronder vermeld in welke gevoeligheidscategorie ze vallen.

Klasse 1. Zeer gevoelig voor recreatie: Velduil, Nachtzwaluw, Wespendif

Klasse 2. Gevoelig voor recreatie: Duinpieper, Roodborsttapuit, Ijsvogel, Grauwe klauwier, Tapuit

Klasse 3. Vrij gevoelig voor recreatie: Boomleeuwerik, Draaihals, Zwarte specht

Klasse 4. Tamelijk ongevoelig voor recreatie: --

Voor stuifzanden, droge heiden en bossen wordt een bufferzone behanteerd op basis van de gevoeligste categorie broedvogels, gezien de aanwezigheid van Nachtzwaluw, (potentieel) Velduil en Wespendif. Voor heiden en stuifzanden worden de bufferzones alleen bij een bepaald minimum oppervlakte gehanteerd, omdat heel kleine terreinen geen wezenlijke rol vervullen voor broedvogels (zie kader 2). Voor bossen is een minimum oppervlakte niet relevant, daar het op de Veluwe vrijwel altijd grote aaneengesloten gebieden betreft. De versturende invloed hangt mede af van het aantal recreanten per tijdseenheid dat in een territorium terecht komt (zie Henkens (1998) voor details). Voor zeer gevoelige soorten (klasse 1) ligt de afstand waarop effect optreedt (decimering van de populatiedichtheid met 50 %) op 100 m bij nul tot één groep passanten per uur. De effectafstand (EA) kan oplopen tot circa 1000 meter bij extreem hoge recreatiedruk (100 groepen passanten per uur). Voor gemiddeld grote bedrijven (6-15 groepen recreanten per uur) geldt een effectafstand van 300 meter. Voor beekdalen worden deze getallen gebaseerd op de tweede categorie (ijsvogel); de effectafstand voor grote, gemiddelde en kleine bedrijven betreft dan respectievelijk 30 m, 100 m en 600 meter.

Voor het bepalen van de reikwijdte van de versturende invloed vanuit recreatiebedrijven op broedvogels wordt de effectafstand opgeteld bij de afstand waarover (het merendeel van de) recreanten zich (gemiddeld) begeeft vanaf de locatie van de verblijfsrecreatie (RA). Deze recreatiedruk-afstand wordt gebaseerd op wandelende recreanten. Fietsende recreanten zijn veel minder gerelateerd aan een zone rondom een verblijfsterrein, zodat hier andere aspecten dan de locatie van een verblijfsterrein

van belang zijn (Voskens-Drijver 1987). De totale invloedzone voor betreding wordt uitsluitend gebaseerd op de door wandelende recreanten afgelegde afstand (RA).

Onderzoek van Voskens-Drijver (1987) heeft aangetoond dat wandelende recreanten gemiddeld 1,5 uur uittrekken voor een wandeling, wat overeenkomt met een maximale invloedssfeer van 3 km rondom een verblijfsterrein (bij heen en terug lopen in een rechte lijn). Omdat de afgelegde weg doorgaans nogal slingert, wordt hier een maximale recreatiedruk-afstand van 2 km rondom verblijfsterreinen gehanteerd⁴. In werkelijkheid zal de invloedssfeer vanuit een recreatiebedrijf variëren per bedrijf en naar verschillende windrichtingen, afhankelijk van onder meer het padenpatroon, de locatie van uitgangen/toegangen en harde hindernissen (snelwegen, hekken, etc.).

Voor vennen en natte heide wordt uitsluitend de recreatiedruk-afstand gehanteerd, omdat betreding hier de voornaamste storende factor is; de kwalificerende vogelsoorten gebruiken vennen en natte heide niet als broedbiotoop.

Voor oude bossen wordt tenslotte een bufferzone van 100 m gehanteerd voor bedrijven met vaste staanplaatsen, vanwege de verspreiding van plantensoorten vanuit tuinen en tuinafval.

Op basis van bovenstaande gegevens, wordt de totale beïnvloedszone berekend op:

Ligging nabij stuifzand/heide/bos:

Klein bedrijf:	2 km + 100 m
Gemiddeld bedrijf:	2 km + 600 m
Groot bedrijf:	2 km + 1000 m

Ligging nabij stuifzand/heide/bos:

Klein bedrijf:	2 km + 30 m
Gemiddeld bedrijf:	2 km + 100 m
Groot bedrijf:	2 km + 600 m

Ligging nabij natte heide/vennen:

Alle bedrijven:	2 km
-----------------	------

Ligging nabij oude bossen:

Bedrijven met vaste staanplaatsen:	100 m
------------------------------------	-------

⁴ Een bredere bufferzone betekent zowel meer effect van Groei als meer winst door Krimp. Om de (indirekte) effecten van Groei en Krimp tegen elkaar af te wegen, kan het zinvol zijn om een grote en een kleinere bufferzone naast elkaar te hanteren en met beide de effecten te berekenen.

6 Beoordeling van het Groei & Krimp-beleid

Een beoordeling van het Groei & Krimp-beleid op streekplanniveau vindt plaats door de uitgangspunten en de uitwerking ervan (hoofdstuk 4) te plaatsen naast de uitgangspunten van het strategisch kader (hoofdstuk 5).

Een dergelijke vergelijking leidt tot de volgende opmerkingen:

Uitgangspunten

- De gedachte van Groei & Krimp om de wensbeelden op het gebied van recreatie en op het gebied van natuur te integreren is in overeenstemming met de gedachte van Natura 2000. Het vastleggen van groeiclusters geeft hierbij een duidelijke beleidskeuze;
- Bij de Krimp worden nu alle bedrijven buiten de groeiclusters even zwaar gewogen ten aanzien van de natuurwinst. Dit is vanuit het oogpunt van Veluwe 2010 begrijpelijk: elk gesaneerd bedrijf levert een bijdrage aan het streven naar een groot, aaneengesloten natuurgebied. Vanuit de doelstellingen van Natura 2000 bezien, levert echter niet elke Krimp van recreatiebedrijven evenveel natuurwinst op. Om die reden zijn de bedrijven die in aanmerking komen voor Krimp gerangschikt naar 'natuurwinst', waarbij de bedrijven die de meeste winst kunnen opleveren als eerste benaderd worden. De Krimp vindt echter plaats op vrijwillige basis, zodat het de vraag is in hoeverre ze daadwerkelijk gerealiseerd wordt bij bedrijven die grote natuurwinst opleveren. Vanuit Natura 2000 zou het gewenster zijn om de krimpdoelstelling gericht daar na te streven waar dit een realisatie oplevert van (een deel van) de instandhoudingsdoelen. Krimp is vanuit het oogpunt van Natura 2000 vooral gewenst rondom stuifzand/heide-complexen (waar uitbreiding en verbinding beoogd wordt), rondom belangrijke vennen en natte heidegebieden (waar kwaliteitsverbetering beoogd wordt) en in of nabij oude bosgroeiplaatsen (waar met het oog op duurzaamheid uitbreiding beoogd wordt);
- Saldering (het uitruilen van Groei voor Krimp) wordt niet als bezwaarlijk gezien, zolang geen significante effecten optreden voor de Natura 2000-waarden; het wordt daarentegen juist als een kans gezien om een deel van de instandhoudingsdoelen te realiseren;
- De afweging van Krimp en Groei in hectares is een pragmatische benadering die niet volledig strookt met de vereisten van een effectstudie (zie hoofdstuk 2). Negatieve effecten op natuurwaarden worden niet alleen veroorzaakt door de locatie van een bedrijf, maar ook door indirecte effecten (externe werking). In het bijzonder de hoeveelheid recreanten en de afstand tot een natuurterrein bepalen hierbij de grootte van eventuele negatieve effecten. Deze externe werking dient dan ook op een of andere manier meegewogen te worden bij het compenseren van negatieve Groei-effecten door positieve Krimp-effecten. Dit kan bijvoorbeeld door bedrijfsgrootte (gemiddeld aantal overnachtende recreanten) mee te wegen

of door de oppervlakte aan beïnvloed gebied te meten: in dat laatste geval zal verplaatsing van een solitair bedrijf naar een cluster van bedrijven winst opleveren in de vorm van minder verstorende werking;

- Vanuit het oogpunt van Natura 2000 is het niet onmogelijk dat de Groei 20 ha vooruitloopt op de Krimp, zolang er maar geen sprake is van een significante aantasting van de gebiedskenmerken.

Uitvoering

- In de uitvoering van het Groei & Krimp-beleid (volgens de concept-kaart uit bijlage 1) worden de *actuele* locaties van de meest waardevolle habitattypen en leefgebieden van vogelsoorten in grote mate ontzien bij de huidige lokalisering van zoekgebieden voor groeiclusters. De kaart dient echter aangepast te worden ten aanzien van de gehanteerde breedte van bufferzones; mogelijk heeft dit consequenties voor de locatie en omvang van de groeiclusters. De gehanteerde minimale oppervlakte van 50 ha voor waardevolle heide- en stuifzandterreinen (waar een bufferzone omheen wordt gelegd tegen verstoring van broedvogels), voldoet aan de vereisten uit het strategisch kader;
- De *potentiële* locaties voor habitattypen, die van belang zijn uit het oogpunt van duurzaam behoud en het realiseren van een gunstige staat van instandhouding, worden echter niet altijd ontzien. Op de concept-kaart uit bijlage 1 zijn de volgende (delen van) zoekgebieden voor groeiclusters om die reden in strijd met het strategisch kader:
 - Kootwijk, Speuld, Vierhouten, het westelijk deel van Hoenderloo, doordat ze de verbinding van grote heideterreinen verhinderen;
 - het noordelijk deel van Beekbergen/Loenen en – mogelijk – Lunteren, doordat ze ‘poorten’ verkleinen.
- Het voorkómen van significante effecten van de maximaal 20 ha vooruitlopende Groei kan gerealiseerd worden door deze vooruitlopende Groei te verwezenlijken op locaties waar “hoogstens” het leefgebied van Wespandief en Zwarte specht wordt aangetast (zie hoofdstuk 4), waarbij tegelijkertijd ervoor gezorgd wordt dat de totale hoeveelheid door recreatiedruk beïnvloed leefgebied van deze soorten afneemt (bijv. doordat de Groei geclusterd gebeurt en de Krimp bij solitaire bedrijven wordt uitgevoerd).

7 Conclusies en aanbevelingen

De achterliggende gedachte en uitgangspunten van het Groei & Krimp-beleid van de Provincie Gelderland zijn in overeenstemming met de doelen van de Vogelrichtlijn en Habitatrictlijn. Het beleid kan gunstig uitpakken voor zowel recreatie als natuur. Om te zorgen dat de uitvoering van het Groei & Krimp-beleid niet in strijd is met Vogelrichtlijn en Habitatrictlijn is een strategisch kader opgesteld waarin de instandhoudingsdoelen van de SBZ Veluwe vertaald zijn naar uitgangspunten voor het Groei & Krimp -beleid. Dit strategisch kader is gehanteerd om het huidige Groei & Krimp-beleid te beoordelen ten aanzien van de Natura 2000-verplichtingen. Geconcludeerd wordt dat het Groei & Krimp-beleid gunstig uit kan pakken voor de Natura 2000-waarden, mits:

- (1) bij de uitvoering aan de uitgangspunten van het strategisch kader wordt voldaan,
- (2) de Krimp in voldoende mate gerealiseerd wordt bij bedrijven die natuurwinst opleveren, en
- (3) bij de afweging van Groei ten opzichte van Krimp niet alleen de verstoring door hectares recreatiebedrijf wordt meegewogen, maar ook de versturende invloed naar de omgeving.

Ten aanzien van de uitvoering wordt geconstateerd dat een aantal (delen van) de momenteel gelokaliseerde zoekgebieden voor groeiclusters in strijd is met de instandhoudingsdoelstellingen (zoals uitgewerkt in het strategisch kader). De oorzaak hiervan is dat bij de lokalisering van de zoekgebieden voor groeiclusters vooral naar actuele natuurwaarden is gekeken, terwijl de instandhoudingsdoelen ook betrekking hebben op gebieden die potentie hebben voor uitbreiding van habitattypen en habitats van soorten die momenteel in een ongunstige staat van instandhouding verkeren of gebieden die van belang zijn voor het duurzaam behoud van habitattypen en habitats van soorten.

Wat het tweede punt betreft: de sanering van solitaire bedrijven levert al snel een bijdrage aan streven van Veluwe 2010, een groot, ongestoord natuurgebied. Niet alle Krimp levert echter een bijdrage aan de realisatie van de Natura 2000 doelstellingen. Vanuit Natura 2000 zou het beter zijn krimpgebieden gericht aan te wijzen op locaties waar uitbreiding of versterking van natuurwaarden wenselijk is, zodat hiermee een deel van de Natura 2000-opgave op de Veluwe (een internationale verplichting) gerealiseerd wordt. Overigens is het waarschijnlijk dat de Krimp ook voor Natura 2000 gunstig uitpakt, doordat in eerste instantie bedrijven worden benaderd die een relatief grote natuurwinst (in brede zin) opleveren; dit gaat in veel gevallen gepaard met realisering van Natura 2000-doelen. Zo is van de tot nu toe gerealiseerde 9 ha Krimp 6 ha te bestempelen als relatief grote natuurwinst.

Ten aanzien van het derde punt: de afweging van Groei ten opzichte van Krimp is nu uitsluitend gebaseerd op hectares van een recreatiebedrijf. Voor een passende beoordeling moet in deze afweging de factor 'versturende invloed' beter verwerkt

worden. Dit kan gebeuren door ook de bedrijfsgrootte (aantal recreanten) mee te wegen of door de verstorende invloedssfeer (in ha) mee te wegen.

Ten aanzien van de saldering (Krimp als compensatie voor Groei) wordt gesteld dat deze niet in strijd is met de Natura 2000-doelstellingen zolang er geen significante effecten optreden, en dat deze kansen biedt voor realisatie van Natura 2000-doelstellingen. Het realiseren van vooruitlopende Groei in het leefgebied van Zwarte specht en Wespandief wordt niet als significant effect gezien, zolang elders gecompenseerd wordt door een afname van het gebied dat negatief wordt beïnvloed door recreatiedruk (externe werking); Krimp van solitaire bedrijven kan hier voor zorgen.

Op een lager planniveau kan het strategisch kader gehanteerd worden bij het lokaliseren, ontwerpen en inrichten van groeiclusters. Uitvoering van de plannen dient dan gepaard te gaan met een passende beoordeling. De eisen die gesteld worden aan effectstudies zijn hiertoe opgesomd in hoofdstuk 2.

Literatuur

Anoniem 2004. *Natura 2000. Natura 2000. Nieuwsbrief over de implementatie van de Vogelrichtlijn en Habitatrichtlijn in Nederland*. Nieuwsbrief 2004, nr. 3 (down te loaden vanaf: www.minlnv.nl/natura2000).

Bal, D., H.M. Beije, M. Fellingner, R. Haveman, A.J.F.M. van Opstal & F.J. van Zadelhoff (2002). *Handboek Natuurdoeltypen*. Tweede, geheel herziene editie. Expertisecentrum LNV, Wageningen.

Broekmeyer, M.E.A., F.G.W.A. Ottburg & F.H. Kistenkas 2003. *Flora- en faunawet. Toepassing van artikel 75 in de praktijk*. Werkdocument 2003/14, Alterra, Wageningen.

Brouwer, H. & R. van den Tempel 2003. De effectenstudie. In: Neumann, F. & H.E. Woldendorp (2003, red.). *Praktijkboek Habitattoets. Praktische leidraad voor de toepassing van natuurbeschermingswetgeving bij projecten in Nederland en Vlaanderen*. SDU Uitgeverij, Den Haag, pp 79-99.

Creemers, R.C.M. (1998). *Prioritaire reptielen en amfibieën in Gelderland*. Rapport RAVON, Nijmegen.

Croonen Adviseurs, 2002. *Provincie Gelderland - Ontwikkelingsplan voor verblijfsrecreatie en natuur op de Veluwe. Eerste stap: strategie en methodiek*. Rapport RAP07-GLD00100-01A, Croonen Adviseurs, Rosmalen.

Europese Commissie, 2000. *Beheer van Natura 2000-gebieden. De bepalingen van artikel 6 van de Habitatrichtlijn (Richtlijn 92/43/EEG)*. Europese Gemeenschappen, Luxemburg.

Henkens, R., 1998. *Ecologische capaciteit natuurdoeltypen I. Methode voor bepaling effect recreatie op broedvogels*. IBN-Rapport 363, Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek, Wageningen.

Janssen, J.A.M. & J.H.J. Schaminée, 2003. *Europese Natuur in Nederland. Habitattypen*. KNNV, Utrecht, 120 pp.

Janssen, J.A.M. & J.H.J. Schaminée, met bijdragen van S.M.J. Brasseur, F.G.W.A. Ottburg, A.H.P. Stumpel & A.H. Hoffmann, 2004. *Europese Natuur in Nederland. Soorten van de Habitatrichtlijn*. KNNV, Utrecht, 112 pp.

Janssen, J.A.M. & J.H.J. Schaminée, 2005. *Natura 2000: doelen en beheer. Staat van instandhouding van habitattypen van de Habitatrichtlijn*. Alterra-rapport, in prep.

Janssen, J.A.M., J.H.J. Schaminée, S.M.J. Brasseur, M.J.J. La Haye, F.J.J. Niewold & F.G.W.A. Ottburg, 2005. *Natura 2000: doelen en beheer. Staat van instandhouding van slakken, kevers, vissen, zoogdieren en planten van de Habitatrichtlijn*. Alterra-rapport, in prep.

Kalkhoven, J. & R. Reijnen 2001. *Areaalindicaties natuurdoeltypen*. Rapport Alterra, Wageningen.

Kalkman, V.J., R. Ketelaar & M. Reemer 1998. *Libellen van de Rode Lijst in Gelderland*. Rapport EIS-Nederland, Leiden & De Vlinderstichting, Wageningen.

Ministerie van LNV 2000. *Nota van toelichting bij de aanwijzing van Veluwe als speciale beschermingszone in het kader van de richtlijn 79/409/EEG van de Raad van Europese gemeenschappen van 2 april 1979 inzake het behoud van de vogelstand, hierna te noemen Vogelrichtlijn*. Nota N/2000/305, Directie Natuurbeheer, Den Haag.

Ministerie van LNV 2003. *Gebiedendocument. Overzicht van habitattypen en soorten waarvoor gebieden zijn aangemeld en begrenzing van gebieden*. Document, mei 2003. (down te loaden vanaf: www.minlnv.nl/natura2000)

Ministerie van LNV 200x. *Buiten aan het werk? Houd tijdig rekening met beschermde planten en dieren*. Brochure, Directie Natuurbeheer, Den Haag.

Neumann, F. & H.E. Woldendorp (2003, red.). *Praktijkboek Habitattoets. Praktische leidraad voor de toepassing van natuurbeschermingswetgeving bij projecten in Nederland en Vlaanderen*. SDU Uitgeverij, Den Haag.

Provincie Gelderland 2004. *Projectplan Groei en Krimp*. Concept 10 september 2004. Provincie Gelderland, Dienst REW, Arnhem.

Roomen, M.W.J. van, A. Boele, M.J.T. van der Weide, E.A.J. van Winden & D. Zoetebier 2000. *Belangrijke vogelgebieden in Nederland, 1993-1997. Actueel overzicht van Europese vogelwaarden in aangewezen en aan te wijzen speciale beschermingszones en andere belangrijke gebieden*. Informatierapport 2000/01, SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.

Rövekamp, C.J.A. & N.C.M. Maes 2002. *Inbeemse bomen & struiken op de Veluwe*. Rapport BRONNEN Onderzoek & Advies, Millingen a/d Rijn & Ecologisch Adviesburo Maes, Utrecht.

Osieck, E. e.a. 2004. *Profielen van soorten van de vogelrichtlijn*. Concepten, Ministerie van LNV.

Vreugdenhil, B. 2000. *Veluwe 2010, een kwaliteitsimpuls!* Provincie Gelderland, Arnhem.

Voskens-Drijver, M.E., J.G. van der Made & J.G. Bakker 1987. *Effecten van verblijfsrecreatie op het natuurlijk milieu*. Mededelingen 10 van de Werkgroep Recreatie, Landbouwwuniversiteit Wageningen.

Bijlage 1. De Veluwe met locaties van habitats en groeiclusters

